

Жолдошбаева. Ы. К., Таирова.З.З.
АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ СУРООЛУ СҮЙЛӨМДӨРДҮН КЭЭ БИР
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Жолдошбаева. Ы. К., Таирова.З.З.
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Y.K. Zholdoshbaeva, Z.Z. Tairova
SOME FEATURES OF INTERROGATIVE SENTENCES IN ENGLISH

УДК: 811.111'36

Аннотация. Бул макалада англис тилиндеги суроолу сүйлөмдөр жана алардын өзгөчөлүктөрү жөнүндө айтылат ошондой эле мисалдар менен толукталат. Көпчүлүк учурда студенттер үчүн тажымалуу да сезилет. Себеби, эрежеге баш ийбеген „эрежелер,, кездешет. Суроо белгиси да бир эле мезгилде эки түрдүү милдетти аткарат: сүйлөм аягына коюлуп, аны экинчи сүйлөмдөн ажыратып бөлүп турат, ал сүйлөмдүн маани жактан аяктагандыгын билдирет; экинчи жагынан, анда суроо мааниси бар экендигин көрсөтөт. Суроо белгиси экинчи бирөөдөн жооп алуу максатында суроо маанисинде айтылган сүйлөмдөрдүн аягына коюлат. Суроолуу сүйлөмдөр да түзүлүшү жагынан ар түрдүү болот. Анын үстүнө илимий техниканын тездик менен өсүшү анын кескин алдыга өнүгүп кетиши жана англис тилине болгон муктаждык учурдун талабы.

Түйүндүү сөздөр кыйынчылык туудуруу, ирээти менен, байланыш каражаттары, коюлган талаптар, тереңдетип окутуу, кайталанган сөздөр, алдынкы сабында, заманбап технологияларды колдонуу, айрымачылыктар, ыкмалар

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросительные предложения в английском языке и их особенности, а также примеры. Большую часть времени это кажется скучным для студентов. Причина в том, что существуют «правила», которые не подчиняются правилам. Знак вопроса выполняет одновременно две разные задачи: ставится в конце предложения, отделяет его от второго предложения, означает завершение предложения; с другой стороны, это показывает, что вопрос имеет смысл. Вопросительный знак ставится в конце предложения в вопросительном смысле, чтобы получить ответ от другого человека. Вопросительные предложения также различаются по структуре. Более того, быстрый рост научных технологий, их стремительное развитие и потребность в английском языке являются требованиями времени.

Ключевые слова: вызов, последовательность, средства коммуникации, заданные требования, углубленное обучение, повторяющиеся слова, на передовой, использование современных технологий, отличия, методы.

Abstract: This article discusses interrogative sentences in English and their features, as well as examples. Most of the time it seems boring to students. The reason is that there are “rules” that do not obey the rules. The question mark performs two different tasks at the same time: it is placed at the end of the sentence, it separates it from the second sentence, it means the completion of the sentence; on the other hand, it shows that the question makes sense. A question mark is placed at the end of a sentence in an interrogative sense to get an answer from the other person. Interrogative sentences also differ in structure. Moreover, the rapid growth of scientific technologies, their rapid development and the need for English are the requirements of the time. **Key words:** challenge, sequence, means of communication, given requirements, deep learning, repeated words, on the front line, use of modern technologies, differences, methods.

Бул макаланы жазууга мага эмне түрткү болду? Негизинен мектепти аяктап жогорку окуу жайга тапшырышкан анын ичинен чет тилдерин англис тилин өздөштүрүү алар үчүн кыйынчылык туудуруп жатканы белгилүү. Кандай кыйынчылыктар болушу мүмкүн негизинен суроо койуш жана ал коюулган суроого жооп бериш. Мына ушунун өзү англис тилинде окуучулар жана биринчи курстун студенттерине кыйынчылык туудурат. Анын

үстүнө мектептин программасында англис тилинин грамматикасына саат чектелип берилип калгандыгында. Ошонун негизинде кайрадан грамматиканы тереңдетип өтүүгө туура келет жогорку окуу жайларында жана кайталоо ирээтинде камтылган материалдар бар. Жалпы билим берүү программасына таянып (ЖББП же ООП) пландар түзүлөт жана жумушчу программалар ал эми мектептерде календардык план жана окуу план же сабактын планы түзүлөт. Анын үстүнө илимий техниканын тездик менен өсүшү анын кескин алдыга өнүгүп кетиши жана англис тилине болгон муктаждык учурдун талабы. Алсак АВН программасынын колдонулушу ушул жерден айтбай кетбесек болбойт. Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин бул жаатында көптөгөн ЖОЖдордун эң алдынкы сабында десем жаңылышбаймын жана өтө сыймык менен айта аламын. Ушул тенденциялардын бардыгы биз англис тилин туура сүйлөп, англис тилинде туура суроо койуп, туура жооп берүүбүз керек экендигин көрсөтүп калды. Англис тилинин грамматикасы кызыктуу жана башка тилдердин грамматикасынан кескин айрымаланат ошол эле учурда татаал. Ошого карабастан түшүнүктүү да. Көпчүлүк учурда студенттер үчүн тажатмалуу да сезилет. Себеби, эрежеге баш ийбеген „эрежелер“, кездешет. Суроо белгиси да бир эле мезгилде эки түрдүү милдетти аткарат: сүйлөм аягына коюлуп, аны экинчи сүйлөмдөн ажыратып бөлүп турат, ал сүйлөмдүн маани жактан аяктагандыгын билдирет; экинчи жагынан, анда суроо мааниси бар экендигин көрсөтөт. Суроо белгиси экинчи бирөөдөн жооп алуу максатында суроо маанисинде айтылган сүйлөмдөрдүн аягына коюлат. Суроолуу сүйлөмдөр да түзүлүшү жагынан ар түрдүү болот. Мындан тышкары башка тилдерден айрымаланып англис тилинде суроолуу сүйлөмдөрдүн төрт түрү да бар.

Алар төмөндөгүлөр:

1-Жалпы суроо. (General question) „Yes, No,, question

2-Атайын суроо. (Special question) „Wh,, question

3- Альтернативдик суроо. (Alternative question)

4-Ажыратуучу суроо. (Disjunctive or TagTail question.)

Ошондой эле алар өз ара да чоң айрымачылыктарга ээ. Студенттерге кээде сүйлөмдөргө суроо койуш маселени туудурат жана кыйынчылыка турат. Ошондой эле суроо койо алган учурда да суроолуу сүйлөмдөрдүн айрымачылыктарын жана биринен бирин ажыратып биле алышбайт. Себеби, англис тилиндеги суроолуу сүйлөмдөрдүн айрымачылыктары жөнүндө кеңири тушунук айрым учурларда мектептердин программасында кеңири берилбеген.

Биз эми ар бирине кенен токтолобуз. **1-Жалпы суроо.(General question).** Бул суроо бүтүндөй бир сүйлөмгө жалпы койулат. Кээде бул суроолуу сүйлөмдү „Yes, No,, question деп да аташат. Мисалы: Do you speak English? Yes, I speak English. No, I don't speak English же болбосо yes, I do ,no I do not. Башка суроолуу сүйлөмдөрдөн айрымаланып этиштердин бардык түрлөрү менен суроо койулат. Демек, жардамчы. модалдык. негизги туура жана туура эмес этиштерди атап кетсек болот. Кайсы этиш менен жалпы суроо берилсе жообу да ошол этиштин жардамы менен берилип калат жана оң терс жооптор да кошо камтылат. Ал эми кыргыз тилинде бул суроолуу сүйлөм башка өңүттө колдонулат жана суроолуу сүйлөм сүйлөмдүн ээси менен башталат. Мисалы: **Сен англисче сүйлөй аласыңбы?** Ооба, сүйлөй аламын, жок, сүйлөй албаймын тангыч сөздөр аркылуу жооптор түшүндүрүлөт. Кыргыз тилинде илеп белгиси же күчтүү сезим менен айтылган суроолуу сүйлөмдөр кездешет. Мисалы: эмнеге кечигип жүрөсүң?! Болбосо жай айтылса тыныш белгилери койулбайт.

2. Атайын суроо(Special question „Wh,, question). Бул башка суроолуу сүйлөмдөрдөн айрымаланып бир канча суроолуу сөздөрдүн түрмөгүнөн турат.

Who?-Ким? - Who are you? -I am Adil, I am Edil.

What?-Эмне?-What are you? I am a doctor. I am a teacher.

Where?-Каерде?-Where are you? - I am at hostel. I am at home. I am at work.

Why?-Эмнеге?-Why are you so late? - Why we must learn English?

Which?-Кайсы?-Which country are you from?- I am from India.

When?-Качан?-When you will return? - When you were born?

Where from?-Кайдан?-Where are you from? - I am from Alai.

What for?-Эмнеге?-What for you living? –What for you was there?

What kind of? - Кандай? Бир нерсенин өңүн жана түсүн билүүгө берилет. Мисалы: What kind of colour it was? How-Кантип? Кандай? - How you get diploma of doctor? -How is your mood?

How many? - Канча? (санала турган зат атоочторго тиешелүү суроо мисалы: китеп, буюмдар, жаныбарлар). How many children have you? - How many books he has? - How many friends has she? How much? - Канча? (саналбай турган зат атоочторго тиешелүү мисалы: суюк май, кум, шекер, акча). How much money you have? - How much does it cost? Баса белгилей кетчү нерсе сүйлөм мүчөлөрүнүн ар бирине койулат мына ушунусу менен башка суроолу сүйлөмдөрдөн кескин түрдө айрымаланып турат. Англис тилин үйрөнүүдө диалог түзүү же болбосо суроо жооп берип баарлашууда ушул атайын суроолу сүйлөмдүн ролу чоң.

3- Алтернативдик суроо.(Alternative question) же болбосо тандоосу бар суроолу сүйлөм. Негизинен „or,, (же болбосо, или) деген ажыратуучу айрымалоочу сөз колдонулат ошону менен катар эле эч качан „ yes, no,, деген жооптор да берилбейт коюулган суроолорго. Мисалы: Are you a doctor or a teacher?- I am a doctor ,I am not a teacher. Do you learn English or German? I learn English. Этиштердин бардык түрү колдонулуп алтернативдүү суроолу сүйлөм түзүлөт. Сүйлөм суроо берүү аркалуу суроолу сөз менен башталат.

4-Ажыратуучу суроо. (Disjunctive or TagTail question). Куйруктуу суроо деген каймана аталыш менен белгилүү. Чындыгында эле арасы үтүр менен ажыратылып эки бөлүктөн турат. Эгерде сүйлөмдүн биринчи бөлүгү оң (утвердительный) мааниде болсо экинчи бир бөлүгү терс (отрицательный) болот. Мисалы: Have you many friends, **haven't you?** You have not many friends, **have you?** Кыска (мини вопрос) суроо деп да аталат. Себеби, суроо сүйлөмдүн аягына коюулуп ошону менен катар кыска бериле калган суроо ирээтинде жакшы түшүнүк калтырат. Башка суроолу сүйлөм сыяктуу этиштин бардык түрү менен койула берет. Кыргыз тилинде да ушундай суроолор кездешет. Мисалы: Сенин көп досторуң бар, ошондой эмесби? Сенин досуң жок, ошондойбу? Жогорудагы англис тилинин мисалынын негизинде деп түшүнүү абзел. Англис тилиндеги суроолу сүйлөмдөрдүн орду өзгөчө. Алардын түзүлүшү, которулушу, колдонулуш орду, стилистикасы, грамматикалык ой тутумдары жана да бири биринен кескин айрымачылыктары. Мына ошондон улам англис тилин үйрөнүү жана сүйлөө тилди билбегендерге бир топ окууну түшүнүүнү талап кылат жана билип алган соң жеңил жана суроо жообу менен болоору да белгилүү экендигине көзүбүз жетти. Англис тилинин өзүнө таандык спецификасы бар кол тамгасы дегендей. Себеби, тил өсүп өнүгүш керек окумуштуу тилчилер суроолу сүйлөмдөрдүн аталыштарына кошумча киргизишкен. Алсак төмөндөгү суроолу сүйлөмдөрдүн аталыштары ар кандай бирок талдай келгенде негизи башында аталган түпкү грамматикалык аныктамалардан турат.

1. Closed question-Жабык суроо
2. Open question-Ачык суроо
3. Funnel question-Тунгуюк суроо
4. Leading question-Жетектөөчү суроо
5. Recall and process question-Ажыратуучу суроо (Эскертүү жана практикалык суроо)
6. Rhetorical question-Атайын суроо (Зат атоочко)
7. Divergant question-Айрымалоочу суроо (Алтернативдик). (Айрым суроо)
8. Probing question-Далилдөөчү суроо (Зордоочу суроо)

Көрүп турганыңардай бир караганда кайталангандай болгону менен ар биринин бири бирине окшобогон жана окшошотук жактары да бар экендигин билдик. Мындан тышкары азыркы англис тилинин грамматикасында суроолу сүйлөмдөрдүн өзүн бир канча аталыштарга бөлүнүп же ээ болгондугун күбө болдук. Ал эми айрым учурларда кыргыз тилинде типтеш суроолу сүйлөмдөр кездешет. Мисалы: Сенин китебиң жок, **ошондойбу?** Же болбосо Сенин китебиң бар, **ошондой эмесби?** Англис тилиндеги ажыратуучу суроолу сүйлөмгө типтеш , тектеш, окшош десек жаңылышбайбыз. Сөзүбүз куру болбош үчүн ушул эле сүйлөмдүн англисчесин которулганын көрөбүз. Мисалы: Have not a book, **have you?** or

Have you a book, **havn*t you?** Ал эми кыргыз тилинде күчтүү сезим менен айтылган суроолу сүйлөм кездешет же болбосо илептүү суроолу сүйлөм. Жогорудагы суроолу сүйлөмдөдүн бир канча түрлөрүнүн пайда болгонуна күбө болдук. Мисалы: **Каердесин, өтө кеч болуп калбадыбы?!** Алар негизги англис тилиндеги негизги төрт суроолу сүйлөмдөрдүн бышыкталып кээде кайталанып аталыштары бир аз өзгөрүп калган типтери. Ушундай жаңылануулар же толуктоолор дейбизби англис тилин окутууда чоң жардам көмөк болот. Мындан тышкары англис тилинин эч кайсы бир тилдерге окшобогон өзгөчөлүктөрүн дал ушул суроолу сүйлөмдөр аркылуу да билдик десек жаңылышбайбыз Англис тилинде бардык суроолу сүйлөмдөрдү түзүүдө жардамчы этиш, модалдык этиш, негизги этиштин туура жана туура эмес түрлөрү колдонула турганын да эстен чыгарбашыбыз абзел.

“Сынган кылыч” романынан үзүндү: 1. Жерге сойлоп, чөгүп жаткан кызыл нардын мойнундай ийри ноодаларынын шагы калың, түбү жайлуу, көлөкөлүү. Жел болсо болбосо да, башына майда толкун жүрүп, балыгы үрккөн көлдүн бетиндей жыбырап, көйкөлүп, дайыма акырын шыбырлап турар эле. Теңирберди бээсинин белин бошотуп, ооздугун чыгарып, жапайы бедеге коё берди да, канжыгасына байлана келген кичинекей кол чаначтагы кымызды чечип алып, эч шашылбай басып, шаатыттын түбүнө кирди, аны бутакка илди. Эки сары барпы чымчык шаатыттын шактарынын арасынан кубалашып чыгып, ололоп көтөрүлүшүп, алтын түстүү кызгылт сары канаттарын күн нуруна жалтылдата кайта шаатытка имерилип, кужурап сайрашып, калкылдап жүрүшкөн. Кары ошолорду тиктеп, тилин тыңшап, канаттарынын жалтылдаганына таңыркап, бир пас турду да, анан өзү курактуу кары адамдардын адатын кылып, ичинен тирүүлүгүнө шүгүрлүк келтирип, күнгүрөнүп тиги арпа жайга карай бет алды. **Качан бышат?** Ал бүгүн да арпасын көрүү үчүн эле келген болуучу. Өзүнө күбө болгондой бул жерде суроонун кайсы түрү же суроолу сүйлөмдүн кандай түрүнө кирет? Бүтүндөй бир ойду бир эле түрмөк суроо менен да билдирсе болот экендигине ынанабыз чыгарманын керемети жазуучунун алптыгы ушунда. Эгерде биз бир канча сүйлөм түрмөктөрүн алсак англис тилинде ошол сүйлөмдөргө англис тилиндеги суроолу сүйлөмдөрдүн бардыгын ырааты менен койсо болот. Мисалы: **We live in India, now.** Бул сүйлөмдө: сүйлөмдүн ээси, баяндоочу, орун жана мезгил бышыктоочу бар. Ошондо: 1-**Who (ким?)** live in India, now? 2-**What did we do (эмне кылабыз?)** in India, now? 3-**Where (каерде?)** do we live, now? 4-**When (качан?)** do we live in India? Кайсы сөз түркүмүнө суроо койулса ошол сөз жазылбайт, түшүп калат сүйлөмдөн. Тил үйрөнүүдө айрыкча англис тилин үйрөнүүдө ар бир тыбыш, ар бир интонация, ар бир басым ошондой эле суроолу сүйлөмдөрдүн ар бирин бири биринен айрымалап билүү өтө маанилүү экендигин эч качан эстен чыгарбашыбыз керек. Ошону менен катар „мугалимдин башында туман болсо, окуучуларга түн болуп түшөт,, деген кайсы бир педагогдун айтканы акыйкат экендигине ынанышыбыз керек экендигин замандын талабы деп түшүнөйлү кесиптештер.

Колдонулган адабияттар

1. Абдрахманов, Т.А. Компетентностный подход в современном образовании [Текст] / Т.А. Абдрахманов, М.А. Ногаев. – Бишкек: [Б.и.], 2011. – 114 с.
2. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования [Текст] / О.А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 2005. – 141 с.
3. Bruning L&Saum, T. Kopfkin, In: Kooperatives Lernen, Methoden fur den Unterricht [Text] / L. Bruning, T. Saum. – Kassel, 2008.
4. Жолдошбаева, Ы. Англис тилинин практикалык курсу (Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн) [Текст] / Ы. Жолдошбаева. – Жалал-Абад: ЖАГУ, 2014. – 35 б.
5. Т.Касымбеков,,Сынган кылыч,, романынан үзүндү 213-бет.

Интернет булактары:

1-Булак: <https://students.com.kg/?p=5463>